

Willard Van Orman Quine
BILJEŠKE O TEORIJI REFERENCIJE¹

Kad se raskol između značenja i referencije pravilno uzme,² problemi koji se široko nazivaju semantikom razdvajaju se u dva područja tako fundamentalno različita da ne zaslužuju uopšte zajednički naziv. Ona se mogu nazvati *teorijom značenja* i *teorijom referencije*. 'Semantika' bi bilo dobro ime za teoriju značenja, da nije činjenice da neka od najboljih djela u tzv. semantici, osobito djela Tarskog, pripadaju teoriji referencije. Glavni pojmovi u teoriji značenja, osim samog značenja, su *sinonimija* (ili istovjetnost značenja), *signifikacija* (ili posjedovanje značenja) i *analitičnost* (ili istina na temelju značenja). Drugi je *implikacija* ili analitičnost uvjetovanog. Glavni pojmovi u teoriji referencije su *imenovanje*, *istina*, *denotacija* (ili istina-za) i *ekstenzija*. Drugi je pojam *vrijednosti* varijabli.

Granice između područja nisu prepreke. Neka su data bilo koja dva područja, zamislivo je da neki pojam može biti sastavljen od pojmova iz oba područja. Ali ako se to dogodi u slučaju teorije značenja i teorije referencije, vjerojatno bi trebali računati taj hibridni pojam u teoriju značenja - naprosto zato što je teorija značenja u lošijem stanju od teorije referencije, te je stoga ozbiljnija od te dvije pretpostavke.

Primijenjen na diskurs u eksplicitnom kvantitativnom obliku jezika, pojam ontološkog obavezivanja pripada teoriji referencije. Jer kazati da jedna data forma egzistencijalne kvantifikacije pretpostavlja objekte određene vrste znači prosto reći da je otvoreni iskaz koji slijedi za kvantifikatorom istinit za neke objekte te vrste i nijedan koji nije te vrste. Sve dok poduzimamo da govorimo o ontološkom obavezivanju jednog dijela diskursa, ne u nekoj eksplicitnoj kvantifikacijskoj formi jezika, a sa druge strane da oslanjamo naš slučaj na navodnoj sinonimiji između datih tvrdnji i njihovih prijevoda u kvantifikacijskom jeziku, mi smo naravno uključeni u teoriju značenja.

Kod neke date teorije, jedan od njenih filozofski zanimljivih aspekata koji možemo istražiti je njena ontologija. No, također možemo istra-

¹ Tekst je preveden iz W.V.O.Quine: *From a Logical Point of View*. Harvard University Press. Second Edition, 1980. pp. 130-139.

* Bilješka autora: Esej 'Bilješke o teoriji referencije' dijelom je nov, dijelom izvučen iz spomenutog članka, 'Semantics and abstract objects', a dijelom iz 'Ontology and ideology', *Philosophical Studies*, 1951.

² Vidi gore, str. 9, 21.

živati o njoj *ideologiji* (dajemo dobar smisao za lošu riječ): koje se ideje mogu izraziti tom teorijom? Ontologija teorije ne stoji u jednostavnoj korespondenciji sa njenom ideologijom. Na primjer, razmotrite uobičajenu teoriju realnih brojeva. Njena ontologija iscrpljuje realne brojeve, ali njena ideologija - raspon pojedinačno izrazivih ideja - obuhvaća individualne ideje samo određenih realnih brojeva. Jer poznato je da nikakva notacija nije prikladna za zasebnu specifikaciju svakog realnog broja.³ S druge strane, ideologija također obuhvaća mnoge takve ideje kao što su zbroj, korijen, racionalnost, algebrizacija i slično, koje ne moraju imati nikakve ontološke korelate u rasponu varijabli za kvantifikaciju te teorije.

Dvije teorije mogu imati istu ontologiju a različite ideologije. Dvije teorije realnih brojeva, na primjer, mogu se slagati ontološki gledano u tome da svaka uzima sve i jedino realne brojeve za vrijednosti njezinih varijabli, ali one se ipak mogu razlikovati ideološki po tome što je jedna teorija izražena u jeziku u kojem se iskaz:

(1) realni broj x je cijeli broj

može prevesti, dok druga teorija nije u tom jeziku. Napominjemo važnost ovog konkretnog primjera; Tarski [1] je dokazao kompletnost određene elementarne teorije T za realne brojeve i znamo od Gödelovog dokaza [2] o nepotpunosti teorije cijelih brojeva da bi Tarskijev uspjeh bio nemoguć ako bi (1) bilo prevodivo u notaciju teorije T .

Poučno je primijetiti da ontologija neke teorije može obuhvatiti objekte neke vrste K , čak i tamo gdje se vrsta K ne može definirati u terminima te teorije. Na primjer, ontologija teorije T može pokazati da obuhvaća sve realne brojeve unatoč činjenici da (1) nije prevodiv iskaz u notaciju teorije T .

Opisao sam ideologiju teorije nejasno tako što sam pitao koje su ideje izrazive u jeziku te teorije. Izgleda da ideologija tako uključuje nas u ideju neke ideje. No, ova formulacija mogla bi se dobro odbaciti, a time i pojam 'ideologija'. Jer takav značajan posao koji bi potpao pod ideologiju sastoji se upravo iz teorije *definiranja*; i ta teorija, daleko od ovisnosti od ideje, potpuno odstupa od teorije značenja i spada ravno u teoriju referencije. Riječ 'definicija' doista je uobičajeno imala kao konotaciju sinonimiju,⁴ koja pripada u teoriju značenja; matematička literatura o

³ Vidi, na primjer, moj [1], str. 273f.

⁴ Vidi gore, str.24 i dalje.

definiranju,⁵ međutim, ima posla s definiranjem samo u sljedećem više neškodljivom smislu. Za opšti pojam t kaže se da je *definibilan* (da ga se može definirati) u bilo kojem dijelu jezika koji uključuje rečenicu S takvu da S ima varijablu ‘ x ’ u sebi i da je ispunjena sa svim i jedino tim vrijednostima ‘ x ’ za koje je t istinito. Tako konstruirana definibilnost počiva jedino na istovjetnosti referencije - istovjetnosti ekstenzije na dio t i rečenicu S . Definibilnost (mogućnost definiranja) izraza drugih kategorija nego što su generalni termini može se objasniti na prilično paralelan način. Tipični teorem teorije definibilnosti u tom smislu, a time i teorije referencije, jeste gornje zapažanje da ‘cjelina’ nije definibilna u teoriji T .

U esejima II i III bavili smo se teškim stanjem teorije značenja. Teorija referencije, zapravo, također je imala svoje nevolje, jer je to područje tzv. semantičkih paradoksa.

Najpoznatiji od ovih paradoksa su Epimenidov, nastao u antici ovako: Epimenid Krećanski je rekao da Svi Krećani uvijek lažu; stoga njegova tvrdnja mora, ako je istinita, biti lažna. Ovdje očito ne sudjelujemo u stvarnom paradoksu, već samo u zaključku da Epimenid ovdje laže a neki Krećani ponekad ne. Situacija se, međutim, može razviti u paradoks usvajanjem tri povijesne premise: ne samo (a) da je Epimenid bio Krećanin i (b) da je Epimenid rekao da Krećani nikada ne govore istinu, nego i (c) da su sve izjave Krećana doista lažne. Onda Epimenidova tvrdnja postaje lažna ako je istinita i istinita ako je lažna – jedna nemoguća situacija.

Poučno je da se ovaj paradoks usporedi sa zagonetkom berberina. Čovjek iz Alcali kaže da brije sve i samo one ljude iz Alcali koji sami sebe ne briju; i shvatili smo da brije samog sebe ako i samo ako to ne čini.⁶ Ovo nije pravi paradoks, već samo jedan *reductio ad absurdum* dokaz da nema takvog čovjeka u Alcali. S druge strane, paradoks Epimenid, kao što je navedeno, ne može se tako odbaciti. Jer iako je očito da je briaču postavljeno samo-kontradiktorno stanje, ne možemo tako neumjesno priznati nespojivost triju očiglednih uvjeta (a) - (c).

Jedna varijanta Epimenidova paradoksa, isto tako iz antike, je *pseudomenon* megarske škole: ‘Lažljivac’. Još jednostavnija verzija može se staviti na sljedeći način:

(2)

(2) je lažna.

⁵ Tarski [3]; Robinson; Myhill; Church and Quirte. Vidi također str. 8 gore.

⁶ Jednu verziju ovoga je Russell ([4], pp. 354f) pripisivao nekom anonimnom poznavniku.

Jasno tvrdnja (2), kada se pročita kao ova gore je lažna ako je istinita i istinita ako je lažna.

U pokušaju da se izbjegne postojanje samo-kontradiktorne predikacije u smislu da je (2) oboje, istinita i lažna tvrdnja, neko bi mogao protestirati da je (2) jednostavno besmislena tvrdnja, iz razloga što pokušava proširiti referenciju ‘(2)’ u (2) u specifični citat stvarne izjave koji dovodi do beskonačnog ponavljanja. Ali ovaj protest može biti utišan pribjegavanjem složenijoj verziji, kako slijedi:

(3) ‘ne proizvodi istinitu tvrdnju time što joj pridodaje vlastite navodne znake’ proizvodi istinitu tvrdnju time što pridodaje njene vlastite navodne znake.

Iz gornje tvrdnje lako se može vidjeti da kaže da je njezino vlastito poricanje istinito.

Drugi takozvani semantički paradoks je Grelingov, koji se sastoji u pitanju je li opći pojam ‘nije istinit o sebi’ istinit o sebe; jasno da će biti istinit o sebi ako i samo ako nije. Treći je Berryjev, tiče se najmanjeg broja koji se ne može specificirati u manje od devetnaest slogova. Taj je broj upravo sada određen u osamnaest slogova.

Čini se da ti paradoksi pokazuju da najkarakterističniji pojmovi teorije referencije, naime, ‘istinito’, ‘istinito za’ i ‘imenovanje’ (ili ‘specificiranje’), moraju biti protjerani iz jezika kao besmisleni, zbog kontradikcije. Ali ovaj zaključak je teško prihvatiti, jer tri poznata pojma u pitanju, čini se, posjeduju neobičnu jasnoću s obzirom na ova tri obrazca:

- (4) ‘-----’ je istinito ako i samo ako -----,
- (5) ‘-----’ je istinito za svaku ----- stvar i ništa drugo.
- (6) ‘-----’ imenuje ----- i ništa drugo.

(4) važi kada je bilo koja tvrdnja napisana u dva prazna mjesta; (5) važi kada se napiše bilo koji generalni termin (u obliku pridjeva ili izostavljajući ‘stvar’ u obliku supstantiva); i (6) važi svaki put kad se jedno ime (koje stvarno imenuje, tj. čiji objekt postoji) napiše na dva prazna mjesta.

Strogo uzeto, pojmovi teorije referencije, a isto tako i oni teorije značenja (ukoliko ih se uopće ubraja) su uvijek zavisni od jezika; jezik, premda prešutno, figurira kao parametar. Tako se želi podsjetiti da je problem konstrukcije ‘analitičko’ prepoznat kao problem konstrukcije ‘analitičko u L ’ za varijablu ‘ L ’.⁸ Isto tako, tvrdnja koja se misli kao niz

⁷ Vidi Whitehead and Russell, sv. 1, str. 61.

⁸ 7 Vidi gore, str. 33ff.

slova ili zvukova, nikada nije prosto istinita, nego istinita u jeziku L za odgovarajuće L . Ovo nije filozofska doktrina o zavisnosti svih činjenica od jezika; smisao je mnogo jednostavniji. Stvar je samo u tome da bi određeni niz slova ili zvukova mogao istodobno predstavljati tvrdnju npr. u engleskom i tvrdnju (drugačije značenje, da posudim frazu) u frizijskom, i moglo bi se dogoditi u njenom engleskom značenju da bude istinita a u njezinom frizijskom značenju da bude lažna.⁹ Upravo bi se, dakle, paradigme (4) - (6) trebale izraziti prije ovako:

- (7) '-----' je istinito-u- L ako i samo ako -----,
 (8) '-----' je istinito-u- L za svaku ----- stvar i ništa drugo.
 (9) '-----' imenuje-u- L ----- i ništa drugo.

Ali sada postaje nužno da L i jezik u kojem su (7)-(9) sami formulirani (naime, engleski) budu isti ili barem da se preklapaju do opsega svih notacija na koje (u ulozi '-----') predlažemo primijeniti (7) - (9). Drugačije možemo čak dobiti lažnosti kao primjere za (7)-(9), u rijetkom primjeru slučajnosti kao što je zamišljen između frizijskog i engleskog jezika; ali obično bismo dobili samo besmislice tipa:

(10) 'Der Schnee ist weiss' je istinito - u njemačkom ako i samo ako der Schnee ist weiss.

Oznaka navoda na početku (10) je doista dobra engleska riječ, koja konstituira ime jedne njemačke tvrdnje; ali ostatak od (10) je besmisleno prepletanje jezika.

Ako bismo, međutim, trebali spojiti njemački i engleski jezik kako bi stvorili neki kompozitni jezik, njemačko-engleski, onda bi se moglo reći da (10) može biti istinit iskaz na njemačko-engleskom. Općenito, ako je jezik L (na primjer, njemački) sadržan u jeziku L' (na primjer, njemačko-engleski), tako da je L' jednostavno L ili L plus neki dopunski vokabular ili gramatičke konstrukcije, a ako su dijelovi, barem, od engleskog korištenja koji se spominju u (7) gore (osim praznina) dio L , tada je rezultat u kojem je bilo koja tvrdnja u L za praznine u (7) istinita u L' . Sukladno tome važi i za (8); ako je L sadržan u L' , a konstanta (8) je istinita u L' , onda je rezultat umetanja bilo kojeg generalnog termina na praznine (8) istinit u L' , Sljedstveno tome važi i za (9).

Ispada sada da semantički paradoksi zabilježeni ranije ne nastaju ako poduzmemo ove dvije mjere opreza: kvalificirati (4)-(6) u formi (7)-

⁹ VPotrebu da se u teorijskoj semantici dopuste takve interlingvističke slučajnosti je u nekoj drugoj vezi zabilježio Churcha[5].

(9), i odstraniti takve pojmove kao ‘istinito-u- L ’, ‘istinito-u L za’, ‘imenuje-u- L ’ iz samog jezika L . Ovi pojmovi, koji su odgovarajući za teoriju referencije jezika L , mogu nastaviti postojati u inkluzivnijem jeziku L' koji sadržava L ; i obrasci iskaza (7)-(9) mogu nastaviti da se sadrže u L' , bez paradoksa, dokle god su tvrdnje ili pojmovi koji ispunjavaju prazna mjesta spadaju ne samo u L' , već specifično u L .

Treba napomenuti da obrasci iskaza (4)-(6) nisu stroge definicije glagola ‘istinito je’, ‘istinito je za’, i ‘imenuje’, niti su (7)-(9) definicije glagola ‘istinito-u- L ’, ‘istinito-u- L za’ i ‘imenuje-u- L ’. Jer obrasci nam omogućuju uklanjanje tih glagola samo s položaja ispred navodnika; ne sa pozicija ispred, na primjer, zamjenica ili varijabli kvantifikacije. Ipak, obrasci podsjećaju na definicije u tom temeljnom pogledu: ne ostavljaju nikakve dvosmislenosti o proširenjima, rasponima primjenjivosti glagola o kojima je riječ. U slučaju (7) to se vidi kako slijedi. Pretpostavimo da dvije različite interpretacije ‘istinito-u- L ’ kompatibilne sa (7), razlikujemo pisanjem ‘istinito1-u- L ’ i ‘istinito2-u- L ’, i neka (7)1 i (7)2 budu (7) s tim odgovarajućim umetnutim indeksima. Iz (7)1 i (7)2 logično slijedi

‘-----’ je istinito1-u- L ako i samo ako ‘-----’ je istinito2-u- L , bez obzira koju tvrdnju jezika L pišemo za ‘-----’. Tako se istinito1-u- L i istinito2-u- L podudaraju. Sličan zaključak djeluje za (8) i (9).

Tarski, kojemu u velikoj mjeri dugujemo refleksije o istini na prethodnim stranicama ([4], [6]), nastavlja dalje pokazivati da je ‘istinito-u- L ’ zapravo istinski definibilno u L' , ako se postignu određene opće okolnosti. Pretpostavimo da je L jezik opće forme opisanog na stranici 30 gore, i da je cijeli rječnik predikata jezika L fiksiran na jednoj završenoj listi. Pretpostavimo da L' sadrži L i, pored toga, neku specifično jezičnu terminologiju prikladnu za imenovanje svakog pojedinog simbola u L i za izražavanje povezanosti simbola. Pretpostavimo da L' posjeduje normalnu dopunu logičke notacije, uključujući i teoriju klasa. Sada Tarski pokazuje kako formulirati u notaciji L' rečenicu ‘----- -----’ koja ispunjava:

-----x----- ako i samo ako -----

kadgod je jedna tvrdnja u jeziku L stavljena na mjesto ‘-----’ a ime te tvrdnje stavljeno na mjesto ‘ ’. Ukratko, on pokazuje da je ‘istinito-u- L ’, u smislu koji je u skladu sa (7), definibilno u L' , u smislu ‘definibilno’ u skladu s prethodnim stranicama ovog eseja.¹⁰ Njegova doslovna konstrukcija ovdje će biti ispuštena.

¹⁰ Ponekad se previda da nema potrebe tvrditi, i to Tarski nije tvrdio, da tvrdnje u formi (7) (ili (8) ili (9)) jesu analitičke. Ova tačka više puta je postavljena ispravno; usp. Lewy, Bijela [1], Thomson.

U nekim formaliziranim notacijama sposobnim za tretiranje njihove vlastite gramatike ili sposobnim za tretiranje nekih predmeta u kojima se može izgraditi model te gramatike, Tarskijeva metoda omogućuje nam da deriviramo oblik Epimenidovog paradoksa koji je jednak (3). Gödelov teorem [2] o nepotpunosti teorije brojeva, štoviše, može se dobiti redukcijom do apsurdna ovim putem; takva je moja metoda u [1], poglavlje 7. Općenito, ako L ne sudjeluje u Epimenidu, "istina-u- L " mora biti definirana samo u L' , što uključuje notaciju za jaču logičku teoriju (npr. jaču teoriju klasa) nego što je dostupna u L .¹¹

Tarskijevu konstrukciju istine lako je proširiti na druge koncepte teorije referencije. Zapanjujuća činjenica je da su ovi pojmovi, uprkos paradoksima koje povezujemo s njima, toliko manje magloviti i tajanstveni nego pojmovi koji pripadaju teoriji značenja. Imamo općenite obrasce (7)-(9) koji, iako nisu definicije, ipak služe da dadnu 'istinito-u- L ', 'istinito-u- L za' i 'imenuje-u- L ' sa svakim od njih sa malo više jasnoće, u bilo kojoj posebnoj primjeni, kao što to uživaju posebni izrazi u L na koje ih se primjenjuje. Pripisivanje istine, posebno iskazu 'Snijeg je bijel', na primjer, u svakom nam je trenutku jasno da je pripisivanje bjeline snijegu. U Tarskijevoj tehničkoj konstrukciji, osim toga, imamo eksplicitnu opću rutinu za definiranje istine-u- L za pojedinačne jezike L koji potvrđuju određeni standardni obrazac i dobro su specificirani po pitanju rječnika. Mi doista nemamo sličnu singularnu definiciju izraza 'istinito-u- L ' za varijablu ' L '; ali ono što imamo dovoljno je da dadne "istinito-u- L ", čak i za varijablu ' L ' s dovoljno visokim stupnjem razumljivosti, tako da vjerojatno nećemo imati averziju u korištenju idioma. Nijedan pojam, naravno, nije definibilan osim u drugim pojmovima; i hitnost zahtjeva za definicijom proporcionalna je opskurnosti pojma.

Vidite kako se nepovoljno pojam analitičnost-u- L , karakterističan za teoriju značenja, uspoređuje s pojmom istina-u- L . Za prvi nemamo primjer usporediv po vrijednosti za (7). Niti imamo ikakvu sistematsku rutinu za konstrukciju definicija 'analitično-u- L ', čak i za različite pojedinačne izbore L ; definicija 'analitično-u L ' za svako L čini se prije da je projekat za sebe.¹² Najočitiiji princip unifikacije, koji povezuje analitičnost-u- L za jedan izbor L s analitičnošću-u- L za drugi izbor L , jeste zajednička upotreba slogova 'analitično'.

Preveo s engleskog jezika: Nijaz Ibrulj

¹¹ 10 Vidi Tarski [4], [5], [6], još i Quine [8]. Ali ako je L posebno slab na određene načine, ovaj zahtjev prestaje; svjedok je Myhillov sistem koji nema negacije.

¹² 11 Vidi gore, str. 32-36.